

Миодраг ПЕРИК

ОДНОСИТЕ ПОМЕЃУ ОХРИДСКАТА АРХИЕПИСКОПИЈА И СРПСКАТА ДРЖАВА ДО ТУРСКОТО ОСВОЈУВАЊЕ НА БАЛКАНОТ

Во 1219 година Охридската архиепископија претрпела отцепување на српските епархии и создавање на автокефална Српска архиепископија. Сава, најмладиот син на Стеван Немања бил поставен од никејскиот патријарх Маноил за архиепископ „всем српским земљам и поморским“. Причината што Стеван Првовенчани за прогласување за крал се обратил уште како велики жупан до никејскиот патријарх, а не до охридскиот архиепископ, под чија јурисдикција биле српските епархии, била од политичка природа. Во тоа време охридскиот архиепископ Хоматијан бил под влијание на епирскиот деспот Теодор, кој претставувал постојана опасност за Србија, која веќе била во подем.

Архиепископот Хоматијан бил навреден од заобиколувањето на Охридската архиепископија како мајка-црква, од една страна, а од друга настојувал да ја зачува целостта на Архиепископијата, сметајќи се за продолжувач на Јустинијана Прима, автокефална црква основана уште од византискиот цар Јустинијан. Тоа била причината што во 1220 година упатил протестно писмо до новиот српски архиепископ Сава, преку скопскиот митрополит Јован, со кое го заплашувал со исклучување од црквата ако не се покае. Меѓу другото во протестното писмо стои дека Охридската архиепископија би била готова да ѝ даде на Србија архиепископска управа, ако ѝ се обратила нејзе, мајката-црква.

Во почетокот на протестното писмо Хоматијан го истакнува монашкиот и подвижничкиот живот на Сава а потоа го кори:

А) Зошто покрај автокефален архиереј примил хиротонија од друг;

Б) Зошто, спротивно на каноните, имајќи од порано архиерејско достоинство, станал ограбувач на туѓи области;

Ц) Зошто тирански го сменил канонски поставениот приренски епископ;

Д) Зошто го заобиколил автокефалниот поглавар и неговите епархиски ерарси и побарал достоинство, кое секако би го добил од нив. (За жал засега не е познат никаков податок дали свети Сава одговорил на писмото од охридскиот архиепископ Димитрија Хоматијан).¹

Протестот на охридскиот архиепископ Хоматијан околу неканоничноста на основањето на Српската архиепископија е предмет на расудување на бројните црковни историчари и канонисти, а во наше време, со одредени политички и националистички стремежи, одделни современи автори на историјата на Српската црква настојуваат по секоја цена да ја омаловажат Охридската архиепископија како неавтокефална, па дури и неканонска црква. Така авторот Б. Гардашевиќ има своја теорија за автокефалноста на Охридската архиепископија и за каноничноста на создавањето на Српската архиепископија. Воопшто, неговите разгледувања по повод протестното писмо на Хоматијан се сведуваат на следново. Пишувајќи за автокефалноста на Српската црква, Благота Гардашевиќ ја негира автокефалноста на Охридската архиепископија врз основа на следниве констатации: а) Охридските архиепископи за време на Византија не ги избирал Синодот на Охридската црква, туку ги поставувале византиските цареви. . . а ги ракополагал, барем до втората половина на XII век Цариградскиот патријарх, б) Цариградската патријаршија како мајка-црква никогаш не дала согласност за автокефалност на Охридската архиепископија.² Во продолжение Гардашевиќ, повикувајќи се на Иван Снегаров и Георгија Острогорски, наведува дека Цариградската патријаршија била против Охридската архиепископија за сето време од нејзиното постоење, ги оспорувала нејзините права и го истакнувала своето првенство.³

Негирањето на автокефалноста на Охридската архиепископија од страна на Б. Гардашевиќ, Миодраг Петровиќ го смета за научно неприфатливо поради противречностите по повод оспорувањето на автокефалноста на Охридската архиепископија, а врз основа на релевантните извори за неа. М. Петровиќ во книгата „Студеничкиот типик и самостојноста на српската црква“, во поглавието „Историско-правната страна на Хоматијановото писмо до најпречесните меѓу монасите и синот на великиот жупан на Србија, Кир Сава“ проучувајќи ги изворните текстови, убедливо ги побива наводите на Б. Гардашевиќ околу негирањето на автокефалноста на Охридската архиепископија. Еден од изворите што убедливо сведочи за полна автокефалност на Охридската архиепископија е „Доксопатровото свидетелство“. Доксопатар по наредба на племенитиот велик крал (сицилијански) Рожер напишал во 1143 година дело во кое по

¹ М. М. Петровиќ, Студенички типик и самосталност Српске цркве, Београд, 1986, 73.

² Б. Гардашевиќ, Каноничност стицања аутокефалности Српске цркве 1219, Београд, 1977, 54.

³ Цит. дело, 50.

ранг се прикажани источно-православните цркви со своите епархии. За Охридскава црква стои следново: „Слично на Кипарската, автокефална е и не потпаѓа на некој од најголемите престоли, туку самостојно управува и од сопствените епископи прима хиротонија. И Бугарија, која во почетокот не била Бугарија, подоцна, меѓутоа, поради тоа што ја освоиле Бугарите, бидејќи царската власт ја отргнала од рацете на Бугарите, односно со власта на царот кир Василиј Порфирогенит, никогаш не е дадена на Цариградската црква. Затоа, се до сега Кипар и Бугарија од царот добиваат епископи. Ги хиротонисаат, пак, сопствените епископи, како што е речено, а како автокефални се именуваат архиепископите. Бугарија има повеќе од триесет епископии, над кои стои и ги надгледува Охрид“.⁴ Од „Доксопартовото свидетелство“ гледаме дека Охридската архиепископија уживала автокефален статус ништо помалку од Цариградската и Кипарската црква. Самото негирање на автокефалноста на Охридската архиепископија се засновува на национални побуди.

За докажување на полната автокефалност на Охридската архиепископија имаат значење и податоците од Теодор Валсамон, кој во Цариград имал значајна положба. Изложените податоци од Теодор Валсамон за полната автокефалност на Охридската архиепископија, М. Петровиќ го убедуваат во вистинитоста на изнесеното. Валсамон пред својот избор за антиохиски патријарх, уште додека е закон, номофилакс и хартофилакс и прв во Влахерна, бил задолжен од патријархот Михаил III (1169—1177) и од царот Маноил I Комнин (1143—1180) да изврши ревизија на Номоканонот во 14 гранки, така што од него исфрлил сè што од старите прописи при прочистувањето на законите не е внесено во Василиките. Номоканонот во 14 гранки бил официјален зборник на Источно православна црква, па бидејќи од граѓанските прописи во него имало сила само она што во време на династијата на Македонците (Македонска династија) било забележано во Василиките (сочинети 887—892), тогаш не е без значење нешто што во наведените зборници се однесува на Охридската архиепископија. Во првата од 14 гранки на Номоканонот петтата глава содржи „текст“ (χεῖνερον) за рангот на црквите. На крајот од „текстот“ цитирани се одредбите од Јустинијановите новели 11 и 131, кои се однесуваат на епархиите и архиепископот на Јустинијана Прима, за кого се вели дека е „повисок од митрополит и се хиротониса од својот Синод“. Во својот коментар Валсамон дава појаснување дека она што се однесува на 11-та Јустинијанова новела не е внесено во Василиките, затоа е внесено она што содржи 131-та новела: „Неговото, пак, блаженство архиепископ на Прима Јустинијана во нашата татковина, се-

⁴ М. Петровиќ, цит. дело, с. 53. цитати 60 и 61, Според тоа, сметам дека „Доксопартовото свидетелство“ во кое Охридската архиепископија има ист ранг како и останатите источно-православни цркви е доволен доказ и изворник за демантирање на теоријата околу негирањето на автокефалноста на Охридската архиепископија.

когаш да ги има под своја јурисдикција епархиските епископи: на Дакија Средоземна, Дакија Рипенсис, Превалитана и Дарданија и Горна Мезија и Панонија, и тој да ги хиротониса, додека него го хиротониса домашниот синод и тој во подрачните епархии да зазема место на апостолскиот Римски трон, според одлуките на светиот папа Вергилиј.⁵

Сметам дека податоците во споменатите изворни текстови доволно убедливо покажуваат дека негирањето на полната автокефалност на Охридската архиепископија е ненаучно и неприфатливо. Самото учество на Гаврил Охридски на соборот во храмот „св. Софија“ во Цариград во 879 година нè поттикнува на размислување во правец на автокефалноста на древната Охридска архиепископија.⁶

Без оглед на сите Хоматијанови протести, самиот чин на хиротонија на Сава Немањик во архиепископски чин и стекнувањето на автокефален статус на Српската црква, извршени се во духот на каноните на Православната црква, бидејќи на иницијатива на никејскиот цар Теодор I Ласкарис носители на посветувањето биле црковни фактори: никејскиот патријарх Маноил Сарантин, митрополити, епископи и одделни канонисти. Зарем тоа не е доволна причина за стекнување автокефалност на Српската црква?

Самиот чин на отцепувањето на Српската црква од Охридската архиепископија без дозвола на мајката-црква, критички може да се гледа од два агла: канонски и политички. Посматрањето на основањето на Српската црква од тие два агла е неопходно да се гледа врз база на мотивите, условите и факторите што создаваат автокефалија и низ призма на развојот на државноста на српскиот народ. Со основањето на Српската црква во 1219 година без дозвола на мајката-црква — Охридската архиепископија дошло до судир на каноните. Постојат канони кои дозволуваат при одредени услови основање автокефални цркви без дозвола на мајки-цркви и на оние кои тоа го забрануваат. Во време на создавањето на Српската црква во 1219 година Србија имала државна самостојност. Меѓутоа, српската држава во духовен поглед до создавање на Српската црква била подредена на Охридската архиепископија. Постоела потреба српската државна самостојност да ја следи и црковната самостојност. Државната самостојност била релативен мотив за создавање автокефална Српска црква што потврдува 17-то правило на IV Вселенски собор, кое гласи: „Ако со царската власт е основан нов град, или се основе занепред, во таков случај разредувањето на црковните области нека следи и на разредувањето државно и граѓанско“. Исто и 38-то правило на Петто-шестиот Трулски собор, кој ја повторува завршената наредба на 17-то правило на IV Вселенски собор.⁸

⁵ М. Петковиќ, Цит. дело, 54, цитати 63—68.

⁶ Ј. Белчовски, Автокефалноста на Македонската православна црква, Скопје, 1985, 58.

⁷ Н. Милаш, Правила православне цркве, књ. I. Нови Сад, 1895, 369.

⁸ Цит. дело, 511.

Ако тргнеме од фактот дека мајката-црква е главен и единствен фактор за давање автокефалност на еден дел од својата црква, јасно е дека по однос на Охридската архиепископија отцепувањето на Српската црква е исправно само во политички, но не и канонско, бидејќи главен правен фактор за автокефалија е согласноста на мајката-црква. Согласноста на мајката-црква за некоја одделена црква е базирана на 12-то правило на IV Веселенски собор, кое гласи: „Дознавме дека некој, спротивно на црковните установи, обрнувајќи се кон велможите, на основа на прагматикот, разделија една епархија на две, така што поради тоа стануваат два митрополита во една иста епархија. Затоа светиот собор одредува, никаков епископ за напред што ќе се осмели, ќе биде отстранет од својот степен“.⁹ И 98-то правило на Картагинскиот собор гласи: „Се постанува и ова, народ кој никогаш немал свој посебен епископ, не може никако и да го има, ако тоа не реши полниот собор на дотичната епархија заедно со првиот епископ, и ако на тоа не се согласи оној под чија поранешна управа била дотичната црква“.¹⁰

До промената на дијецезите на Српската архиепископија и Охридската архиепископија дошло во 80-те години од XIII век со јакнење на српската држава за време на кралот Милутин. Со ширењето на српската држава кон југ се ширела и дијецезата на Српската архиепископија за сметка на Охридската архиепископија. Во времето на политичките и територијални промени за време на кралот Милутин епархиите на Охридската архиепископија, како Скопската, Мороздвичката, Дебарската и дел од Пелагониската потпаднале под дијецезата на Пеќката архиепископија. По бојот на Велбужд во 1330 година, Охридската архиепископија ја намалила својата дијецеза со духовно приклучување на Велес, Дебреца, Сидиркастрон и Демир Хисар кон Пеќката архиепископија.

Во време на Стефан Душан продолжиле српските освојувања во Македонија. Во војните со Византија во 1334 година во состав на неговата држава влегол делот на Македонија со градовите Охрид, Прилеп и Струмица. Со влегувањето на Охрид како седиште на Охридската архиепископија, во состав на српската држава покрај автокефалната Пеќка архиепископија продолжила да егзистира и автокефалната Охридска архиепископија. До Душановото освојување на Охрид, дотогашните ширења на српската држава во Македонија истовремено претставувале за Охридската архиепископија губење на епархии во корист на Српската архиепископија. Со освојувањето на Охрид од страна на Стефан Душан веќе нема политички и територијални промени по однос на дијецезата на Српската и Охридската архиепископија. Почитувањето на правата и привилегиите на Охридската архиепископија било составен дел на внатрешната политика на Стефан Душан. На надворешно-политички

⁹ Цит. дело, 359—360.

¹⁰ Цит. дело, књ. II, 233—234.

план Душан имал амбиција, ослабнатото Византиско царство да го замени со силно српско-грчко царство. За остварувањето на таа замисла, во просторната српска држава настојувајќи да обезбеди мир и во несрпските области, тој не обрнувал внимание на различниот етнички состав на својата држава и го уважувал рамноправниот статус на српските и несрпските области.

Почитувајќи ја древната историја на Охридската архиепископија, Стефан Душан ја третираше како продолжение на Јустинијана Прима, создадена од византискиот цар Јустинијан I. Во решавањето на значајните прашања во внатрешниот живот на Српската црква бил вклучен и охридскиот архиепископ. Најубедлив доказ за почитувањето на независноста и правата на охридскиот архиепископ Николај со синодот се гледа на црковниот собор одржан на Велигден 1346 година во Скопје, на кој уште со учество на српското духовништво на чело со архиепископот Јоаникије II и трновскиот архиепископ Симеон со синодот, Јоаникије бил подигнат во ранг на патријарх, а потоа трите поглавари на автокефалните цркви — Српската, Охридската и Трновската, го крунисале Стефан Душан за цар, неговата жена Елена за царица, а десетгодишниот син Урош за крал. Самото учество на охридскиот архиепископ Николај и неговиот благослов на црковниот собор во Скопје во 1346 година не било помалку значајно од тоа на вселенски патријарх.¹¹

Во текот на натамошните освојувања Стефан Душан продолжил со толерантниот однос кон Охридската архиепископија. За разлика од новоосвоените територии (во кои епархиите биле под јурисдикција на Цариградската патријаршија) што ги приклучувал Душан кон Српската патријаршија, новоосвоените територии во Македонија под јурисдикција на Охридската патријаршија ги оставал и натаму под нејзина јурисдикција. Дури имал обѕир и кон македонските епархии, приклучени за време на поранешните српски владетели кон Српската црква. Тоа најдобро се гледа од тоа што значајните промени во нивниот внатрешен живот биле вршени со благослов и на охридскиот архиепископ. Со донесувањето на Душановиот законик 1349 година, положбата на Охридската архиепископија уште повеќе црковно-правно се стабилизирала. Во член 27 од Душановиот законик стои: „И црквите царски да не се потчинуваат на црквите големи“.¹² Всушност овој член се однесува на автокефалноста на двете цркви во Душановата држава — Пеќката и Охридската. Тие како автокефални не подлегнуваат под јурисдикција или управа на големите цркви, односно Цариградската патријаршија. Во текстот на појаснувањето на овој член Стојан Новаковиќ за горниов заклучок тврди дека овие две цркви (Пеќката и Охридската) по самото свое уредување биле неза-

¹¹ С. Димевски, Историја на македонската православна црква, Скопје, 1989, 155.

¹² С. Новаковиќ, Законик Стефана Душана цара српског 1349 и 1354, Београд, 1898, 162.

висни, но законот со ова посебно сакал нивната независност уште еднаш да ја осигури.¹³

За автокефалноста на Охридската архиепископија за време на Стефан Душан сведочи и положбата на црковните лица во Душановиот законик. Високиот клир на архиепископијата уживал голем углед. Во чл. 11 во Душановиот законик пишува: „И светитељије да поставе духовници по васех иноријах, по градовех и селех. И ти-зи духовници да су (који су благословени от светитеље и духовно везати и решити), и да их слуша ваки, по закону црковному. И они зи духовници, којих не су поставили (архиереи), да се ждену, да их ведевса цркца по закону“.¹⁴

За претставниците на граѓанската власт што се впуштиле да судат некој црковен предмет, според законикот биле предвидени санкции. Во чл. 12 на Душановиот законик стои: „И духовноме д’лгу козмици да не суде; кто ли се најде от козмик судив духовноме д’лгу, да плати 300 перпер; такмо ц’рков да суди“.¹⁵ Во граѓанските судови чии претставници биле градските управници, за духовните предмети биле застапени духовници. Сепак, во црковите изградени од феудалците на нивните феуди, архиереите немале власт. Изборот на свештениците на феудот го имале како исклучиво право — феудалците, а епархискиот архиереј учествувал само на ракополагањето. Ниту царските цркви не биле под власт на епархискиот архиереј.

Ниту категориите на свештенството немале еднаков статус. Високиот клир по однос на свештенството бил привилегиран. Ослободувањето од даноци и такси било единствената привилегија на ниското свештенство во однос на другото население. На имотите што биле во сопственост на свештеник, световните феудалци немале никакви компетенции и права. Свештениците без сопствена земја имале право да обработуваат црковна земја. Оние свештеници што обработувале повеќе од 1/3 црковна земја, должни биле вишокот да ѝ го дадат на црквата. Таквите свештеници немале лична слобода и биле врзани за феудалецот што ги издржувал. Ако сакал свештеникот да го смени феудалниот господар, имал право да се оплаче пред епархискиот архиереј. Ако и по интервенцијата на епархискиот архиереј световниот феудалец ништо не преземал да ја поправи положбата на свештеникот, тој имал право да го напушти својот господар.

Со цел да запрат злоупотребите околу назначувањето на митрополити, епископи, и игумени, чл. 13 од Законикот забранува духовните чиновници да се даваат со мито. Тој гласи: „... и от сад кто се најде поставив по миту или митрополита, или епископа, или игумана, да јест проклет и он-зи који га је поставил.“¹⁶

¹³ Цит. дело, 262—263.

¹⁴ Цит. дело, 155.

¹⁵ Истото.

¹⁶ Цит. дело, 156.

Во Душановиот законик посебно внимание им било по-светено на манастирите и нивното устројство. Игуманите биле обврзани да живеат во манастирите и со совет на старци со нив да управуваат. Имале право да примаат монаси и монахињи со благослов на епархискиот архиреј. Монасите и монахињите имлае обврска да живеат во манастирите. За непочитување на споменатата обврска биле предвидени санкции. Во чл. 19 пишува: „И калуѓер кои сврже расе, да се држе у тамници докла се обрати опет у послушание, и да се подепса.“¹⁷

Посебно место во Душановиот законик има чл. 95, кој за пцости и за убиства на духовништвото предвидувал санкции. Споменатиот член од Законикот гласи: „Кој опсује светитеља или калуѓера или попа да плати 100 перпер; а кто се најде убив светитеља или калуѓера или попа, да се та-зи убие и обеси.“¹⁸

По смртта на Стефан Душан на царскиот престол дошол неговиот син Урош (1355—1371). Царот Урош бил побожен и имал почит кон Српската црква и Охридската архиепископија. За разлика од својот татко Душан, Урош немал државнички способности да ги запре стремежите на феудалците по однос на нивното осамостојување од централната власт. За време на царот Урош во Охрид се осамостоил најнапред севастократорот Бранко Младеновиќ, потоа Гргур Голубиќ. И споменатите господари на охридската област со почит се однесувале кон Охридската архиепископија. Кесарот Гргур бил наклонет кон црквата дотаму што во 1361 година со своите претставници изградил манастир посветен на захумската „Св. Богородица“, во близина на селото Трпејца, покрај Охридското Езеро. Архитектурата на манастирот, чија основа е крст, и фреско-сликарството претставуваат најубава традиција на уметноста во XIV век.¹⁹

Во времето на феудалната анархија во српската феудална држава на царот Урош Нејаки во Македонија се осамосталиле повеќе феудални господари. И царицата Елена, Душановата сопруга имала под своја власт дел од Македонија со седиште во грдот Серез. Првите сигурно датирани документи што говорат за нејзиното независно владеење, паѓаат на почетокот на седмата деценија на XIV век.²⁰ По нејзиното замонашување во 1365 година со монашко име Елисавета, Серската област, заедно со Драмската, ја презел во управување деспотот Угљеша Мрњавчевиќ. Од царицата Елена презел веќе осамосталена феудална покраина којашто малку била врзана за останатите краишта на српската држава.²¹ Градовите Бер и Воден биле под управа на тестот на Марко Мрњавчевиќ, војводата Радослав Хлапен. На територијата во источна Македонија сг-

¹⁷ Цит. дело, 158.

¹⁸ Цит. дело 156.

¹⁹ Историја српског народа, књ. I. Од најстаријих времена до Маричке битке (1371). Београд 1981, 662.

²⁰ P. Михаљчиќ, Крај српског царства. Београд, 1975, 25.

²¹ Историја српског народа, књ. I, 590—591.

зистирале повеќе феудални области. На територијата по средниот тек на реката Брегалница, со Злетово, Мороздвиз и Пијанец владеал уште од време на царот Душан, деспотот Оливер. Севастократот Влатко управувал со пределот во горниот тек на Крива Река, со Славиште, кое го држел уште во Душановото време. Подоцна, по битката на Марица, се појавиле нови властодршци во Источна Македонија. Имено, територијата од Жеглигово до Беласица и Мелник, заедно со Тиквешијата, ја држеле синовите на севастократорот Деан, браќата Константин и деспот Јован Драгаш.²² Во средишниот дел на Македонија со седиште во Прилеп, највлијателен од сите феудалци бил деспотот Волкашин Мрњавчевиќ, кој во 1365 година се прогласил за крал и во ослабеното царство станал совладар на српскиот цар Урош IV. Со крунисување за крал, Волкашин без сомневање бил совладар, што се потврдува од еден натпис подоцна откриен, во кој покрај живиот цар и крал, титула на млад крал носел Волкашиновиот син Марко.²³

Во време на прогласувањето на Волкашин Мрњавчевиќ за крал, Охридската архиепископија егзистирала како автокевална црква, а охридскиот архиепископ бил уважувал и почитуван од Цариградската патријаршија. Очигледен аргумент што сведочи за односот на Цариградската патријаршија кон Охридската архиепископија е повикот на охридскиот архиепископ Григориј II од страна на цариградскиот патријарх Филотеј да учествува на соборот во Цариград 1367 година, околу решавањето на значајни црковни прашања околу проектираниот Вселенски собор за обединување помеѓу Западната и Источната црква. Поради формалната шизма врз Српската патријаршија од страна на Цариградската патријаршија, на соборот не бил поканет српскиот патријарх. Непосредната покана од цариградскиот патријарх на охридскиот архиепископ рамноправно со патријарсите на источните цркви да учествува во решавањето на важни црковни прашања е аргумент што зборува за почит кон автокеفالноста на Охридската архиепископија од страна на Цариградската патријаршија и Источните цркви.

Со желба на политички план да се најде во коалиција со византискиот царски двор за заедничка борба против Турците, деспотот Угleshа решил својата област што дотогаш била под јурисдикција на Охридската архиепископија, да ја приклучи во црковен поглед кон Цариградската патријаршија.²⁴ Тоа го сторил пред Маричката битка (1371), кога епархиите во својата област ги приклучил кон Патријаршијата и тие во мај 1371 година ги раководел византиски митрополит.²⁵

Битката на Марица била крај на превласта на семејството Мрњавчевиќ. Волкашин и Угleshа загинале, а Волкашинови-

²² Историја македонског народа, књ. I, Београд, 1970, 178—179.

²³ Историја српског народа, књ. I, 588.

²⁴ Г. Остроговски, Српска област после Душанове смрти. Византолошки институт, књ. 9, Београд, 1965, 127—143.

²⁵ С. Новаковиќ, Срби и Турци XIV и XV века, Београд, 1960, 182.

те синови, природно, без војска што загинала во судир со Турците, биле немоќни сведители на насилната делба на областите на нивниот татко и стрико.²⁶

На територијата со која владеел Волкашин, а по него синот крал Марко, егзистирала Охридската архиепископија како автокефална црква, без каква било врска со Пекката патријаршија. Во кралството на Волкашин и Марко (1371—1395) етничката база ја имал македонскиот народ, кој духовно бил управуван од Охридската архиепископија. Лошите односи помеѓу крал Марко и српскиот кнез Лазар Хребељановиќ влијаеле, кралот Марко со почит да се однесува кон Охридската архиепископија, а од ривалска побуди да биде нетрпелив кон Српската црква, на која седиштето ѝ се наоѓало на територијата на кнезот Лазар.²⁷

Пријателскиот однос на кралевите Волкашин и Марко кон Охридската архиепископија влијаел на ширењето на дијецата на Охридската архиепископија. Со политичкото ширење на нивното кралство се ширела и дијецата на Архиепископијага и кон неа биле приклучени скопската, кичевската и призренска епархија. Како што нагласивме порано, кон неа привремено било вклучено и деспотството на Јован Углеш Мрњавчевиќ. Почитувајќи го авторитетот на охридскиот архиепископ Григориј, деспотот го ангажирал за постојан советник за црковни прашања во својата престолнина — градот Серез. Околу 1369 година под јурисдикција на Охридската архиепископија била вклучена и Света Гора (Атон) и Драмската област, иако последнава била надвор од Серското деспотство на Углеш.²⁸

По загинувањето на кралот Волкашин и деспотот Углеша во битката на Марица (26.IX.1371), зетскиот деспот Горѓе Балшиќ успеал да го преземе Призрен и да го присоедини на своето деспотство. Со тој акт Охридската архиепископија ја загубила призренската епархија.

Покрај прилепските кралеви Волкашин и Марко, и другите феудални господари на етнички шареното српско царство со почит се однесувале кон Охридската архиепископија под чија јурисдикција биле епархиите во кои владееле осамостените од централната власт. Срдечен однос кон неа имале велбужкиот деспот Константин, елбасанскиот деспот и други.

Поразот од Турците во Маричката битка имал крупни последици за Македонија, Србија и целиот Балкан. По турската победа на Марица, Македонија потпаднала под власта на турскиот султан. Вазалниот однос на кралот Марко, Константин и Драгаш Деановиќ и на другите феудални господари во Македонија се гледал по тоа што тие ја признале врховната власт

²⁶ *Ј. Белчовски*, цит. дело, 63.

²⁷ Истоето.

²⁸ *С. Димовски*, *Историја на Македонската православна црква...*,

на турскиот султан, се обврзале да му плаќаат данок и да учествуваат со војска на страна на Турците во натамошните нивни војувања на Балканот. Исполнувајќи ја последната вазалска обврска, во битката на Ровини 1395 година загинале кралот Марко и деспотот Константин. По нивната смрт Македонија дефинитивно паднала под власт на Турците Османлии. Во 1408 година Турците го освоиле и Охрид, седиштето на Охридската архиепископија.²⁹

Miodrag Perić

THE RELATIONS BETWEEN THE OHRID ARCHBISHOPRIC AND THE SERBIAN STATE UP TO THE TURKISH INVASION IN THE BALKANS

S u m m a r y

The creation of the Serbian orthodox church by separation of the Ohrid Archbishopric in 1219 is a first act for neglecting of the church canons on the account of political rights, which, in fact, will be a principle in the relations not only during the creation of the orthodox world, but even in the relations between the Macedonian (Ohrid) Archbishopric and the Serbian orthodox church (Peć Patriarchate).

Up to Stefan Dušan the dynasty of Nemanjići had an equal attitude towards the Ohrid Archbishopric, taking the eparchies out of its jurisdiction in the occupied districts, with not making an attempt for its abolishment. Stefan Dušan, who was in a permanent war with Byzantium, before his proclamation as an emperor, could not have a possession of an emperor crown from Byzantium and the Constantinople Patriarchate, so that he raised the Serbian Patriarchate to a rang of a patriarchate by the assistance of the Ohrid (Macedonian) and Trnovo's (Bulgarian) archiepiscopry by the new Serbian patriarch Joanikij II was proclaimed an emperor. Together with it the Ohrid Archbishopry got the same treatment like the Peć Patriarchate, And, afterwards, after the ruin of the Dušan state the Ohrid Archbishopric protected its own independence.

²⁹ И. Снегаров, История на Охридската архиепископија-патриархия от падането ѝ под Турците до нейното унищожение (1394—1767), София, 1932, 1.